

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף מח

משנה: שלש אשרות הן: יש שלוש סוגי עץ 'אשירה'.

א. **אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים, הרי זו אסורה:** עד שגוי יבטל אותה.

ב. **גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים והחליף, נוטל מה שהחליף:** עץ נטוע, שחתך את הענפים שלו כדי לעבוד (עבודה זרה) את הגידולים שיצמחו מהגזע מכאן ולהבא. אם יהודי רוצה להנות מהעץ, עליו לחתוך את הגידולים שצמחו ולשרוף אותם (כי יש להם דין 'אשירה'), ומותר לו להנות מהגזע שהיה בו מהתחלה.

ג. **העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה הרי זו מותרת:** עץ שהניח מתחתיו ע"ז, העץ נאסר בהנאה כל עוד הע"ז עומדת תחתיו. אבל אם לוקחים את הע"ז משם העץ מתר בהנאה.

נמרא: אמרי דבי ר' ינאי: מה שכתוב במשנה בעץ ש'גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים' מדובר שהוא הברך והרכיב ענף חדש בגופו של אילן, שמההרכבה הזו צמחו הענפים החדשים, ולכן הם אסורים כי אז זה כמו אילן שניטע מתחילה לע"ז.

קושיא: והאנן גידעו ופיסלו תנן: והיינו שמספיק רק לחתוך את הענפים כדי שהענפים שיצמחו יאסרו מדין ע"ז.

אלא כי איתמר דרבי ינאי לענין ביטול איתמר: רבי ינאי לא דיבר על תחילת האיסור אלא על ביטול האיסור. והיינו שאפילו אם הברך או הרכיב בגופו של אילן, כאשר חתך את הענפים שהצמיח העץ לאחר ההרכבה, מותר להנות מהעץ. כי היה מקום לומר שבגלל שהוא הברך והרכיב בגופו של העץ, העץ נחשב כאילן שנטעו מתחלה לע"ז וכולו יאסר, קמ"ל.

*

אמר שמואל המשתחוה לאילן, תוספתיה אסורה: מה שהתווסף וגדל בו לאחר מכן אסור בהנאה. (כלומר כל עוד לא חתך את הענפים שנתווספו, כל האילן נאסר יחד עם התוספת. אבל לאחר שיסיר את התוספת, האילן יהא מותר בהנאה. ראב"ד).
מתיב רבי אלעזר וכו': ממשנתנו מוכח שדוקא אם עשה בו מעשה ש'גידעו ופיסלו', הגידולים אסורים. אבל אם רק השתחוה לו, לא.

אמר לך שמואל: שמואל יתרץ לך - נחלקו רבנן ורבי יוסי בר יהודה לעיל (דף מה'ב) באילן שנטעו סתם ולאחר מכן עבד אותו לע"ז. לדעת ריב"ז האילן נאסר בהנאה. לדעת רבנן האילן מותר, ורק אם מתחלה נטעו לע"ז הוא נאסר. משנתנו סוברת כרבנן ולכן רק אם גדעו זה נחשב שהגידולים מכאן ולהבא ניטעו לע"ז, כי הגידוע גורם להצמחה של הענפים. אבל אני שמואל סובר כריב"ז שאמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור. ולכן כשהוא השתחוה לו הוא נאסר.

מתקיף לה רב אשי: מנין לנו שהמחלוקת של ריב"ז ורבנן באילן שנטעו ולסוף עבדו, היא רק בתוספת, אבל הגזע לכו"ע מותר, ואז יוצא שדברי שמואל תלויים במחלוקת שלהם. אולי לכו"ע התוספת אסורה כדברי שמואל, והמחלוקת שלהם האם גם הגזע אסור. לדעת ריב"ז גם הגזע נאסר, למרות שבתחילה הוא לא נטע אותו לע"ז, כי כתוב **"ואשריהם תשרפון באש"** בלשון רבים ללמד על שני סוגי עצים, אחד שנטעו מתחילה לע"ז ואחד שנטעו סתם ולבסוף עבדו. לדעת רבנן הגזע מותר, כי כתוב **"ואשריהם תגדעון"** כלומר הגידוע של הענפים החדשים אסור אבל הגזע מותר. (ואילן שנטעו לע"ז נאסר מהפסוק **"ואשריהם תשרפון באש"**. והלשון רבים אינו מלמד על שני סוגים אלא על כל האשירות הנמצאות בארץ ישראל).

וכי תימא הא לא מתרצינ הכי: הרי לא פירשנו כך בגמרא לעיל (דף מה'). כי אמרנו שם שריב"ז לומד שאילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור מהפסוק **"ואשריהם תגדעון"**, אם כן הוא מודה לרבנן שהגזע מותר בהנאה, ולא יתכן שבזה הם חולקים.

תשובה: איפוך רבנן לדרבי יוסי בר יהודה ודרבי יוסי בר יהודה לרבנן: נהפוך את דרשותיהם, ונאמר שרבנן דורשים את הפסוק **"תגדעון"** לאילן שנטעו ולבסוף עבדו, ואת הפסוק **"תשרפון"** לאילן שנטעו מתחילה. ורבי יוסי בר"ז דורש את

שניהם ממה שנאמר בלשון רבים "ואשריהם תשרפון באש", ואילו את הפסוק "תגדעון" הוא ודורש לגידוע אשרה קודם לכיבוש ארץ ישראל.

ואם כן, מקשה רב אשי, מנין לך ששמואל אינו סובר כדברי חכמים?

דחייה: אם כן גידעו ופיסלו מאן קתני לה? לא רבנן ולא רבי יוסי בר יהודה! אין לומר כן, מפני שאם כן משנתנו האומרת גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים והחליף, נוטל מה שהחליף. ודייקנו ממנה כי דוקא כשעשה מעשה באילן עצמו נאסרה התוספת, ואילו אם לא יעשה מעשה באילן, אלא רק ישתחוה לו, לא יאסר אפילו עיקרו של אילן. מי שנה אותה? והרי נמצא כי היא לא בשיטת רבנן, ולא בשיטת רבי יוסי בר"י! כדלהלן.

אי רבנן בלא גידעו ופיסלו נמי תוספת אסורה, אי רבי יוסי בר יהודה עיקר אילן נמי אסור: אם תרצה לומר שהיא בשיטת רבנן, לא יתכן, כי חכמים סוברים שאף בלא גידעו ופיסלו נמי, לכל הפחות התוספת אסורה.

ואם תרצה לומר בשיטת רבי יוסי בר"י היא, ודאי שלא יתכן, כי לדבריו עיקר אילן נמי אסור! ובשלמא אם נאמר שחכמים מתירים אפילו את עיקר האילן, הרי משנתנו נשנית כדבריהם. אבל אם נאמר שחכמים אוסרים את התוספת, משנתנו כדברי מי נשנית?

תשובה: אי בעית אימא רבנן ואי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה: אין קושיא מהמשנה על דרכו של רב אשי. אלא ניתן לומר שמשנתנו נשנית בשיטת רבנן, וניתן לומר שהיא הולכת בשיטת רבי יוסי בר"י. כדלהלן.

אי בעית אימא רבי יוסי בן רבי יהודה: ומה שהקשית הרי הוא סובר שאף עיקר האילן נאסר, לא קשה. בגלל שמה שאמר רבי יוסי בר"י שבלא גידעו ופיסלו עיקר אילן אסור, הוא אמר כן בסתמא, כשרק השתחוה לו. אבל במשנתנו מדובר שעשה מעשה בגופו של אילן, שגידעו ופיסלו, ומעשיו מוכיחים על רצונו, שרק בתוספת הוא מעוניין ואותה בלבד הוא רוצה לעבוד, אבל בעיקר האילן אין רצונו לעבדו. ולכן אסרה המשנה רק את התוספת.

איבעית אימא רבנן: ומה שהקשית, למה הוצרכה המשנה לומר שעשה מעשה באילן עצמו, הרי כדי שהתוספת תהיה אסורה, אין צורך בשום מעשה, ואף אם

השתחוה לו אסורה התוספת. התשובה, שגידעו ופיסלו הוצרך התנא במשנה להשמיענו, ויש בכך חידוש. כי היה עולה על הדעת לומר, שרק אם השתחוה לו לא נאסר עיקר האילן, אבל אם גידעו ופיסלו, כיון שעשה מעשה בגוף האילן, לכן גם עיקר האילן יאסר. קמשמע לן שבכל זאת לא נאסר העיקר.

לסיכום, דברי שמואל "המשתחוה לאילן, תוספותיה אסורה", לדברי הסוגיא בדף מ"ה הם כדעת רבנן, ולא כדעת רבי יוסי בר"י. ואילו לדברי רב אשי הם כדעת שניהם. ודברי משנתנו "גידעו ופיסלו אסורה התוספת", הם גם לדעת רבי יוסי בר"י. ומעשה הגידוע והפיסול מוכיחים שאינו רוצה לאסור את העיקר. וגם לדעת חכמים, אף שעשה מעשה בגוף האילן, לא נאסר העיקר.

משנה: איזו אשרה? וכו': לדעת רבנן אם יש ע"ז תחת האילן, האילן נאסר. לדעת רבי שמעון אם יש תחת האילן עבודת כוכבים האילן מותר, ורק אם עובדים את האילן עצמו הוא נאסר.

ומעשה בצידן: ולכן במעשה שם התיר רבי שמעון את האילן, כי התברר שהם עבדו לפסל שהיה מתחת לגל אבנים ולא עבדו את האילן עצמו.

נמרא: קושיא: **איזהו אשרה? והא אנן שלש אשרות תנן!** מדוע המשנה שואלת שוב איזו אשרה? והרי היא כבר שאלה כן במשנה הקודמת. ועוד, שם היא אמר שיש שלוש סוגי אשרה וכאן היא אומרת שיש רק סוג אחד.

תירוץ: הכי קאמר, שתים לדברי הכל וכו': כוונת המשנה לומר כך, בשני סוגים של אשרה אין מחלוקת, אבל בשלישית יש מחלוקת. ובאיזו אשרה יש מחלוקת? באשרה שיש תחתיה ע"ז. שלדעת חכמים היא אסורה, ולדעת רבי שמעון היא מותרת אלא אם כן עובדים את האילן עצמו.

שאלה: איזו היא אשרה סתם? אם יש עץ שלא ברור לנו האם הוא אשרה, מה הסימן שנוכל לדעת שהוא עץ אשרה?

אמר רב כל שכומרים יושבין תחתיה ואין טועמין מפירותיה: זה סימן שהם עובדים את העץ.

ושמואל אמר: אפילו אם הם אומרים - את התמרים של העץ ניקח לע"ז 'בי נצרפ'י, העץ אסור. כי הם לוקחים את התמרים להכין מהם שיכר לשתות ביום חגם.

אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא: זקני העיר פומבדיתא, שהלכה כשמואל.

משנה: לא ישב בצילה: אסור לשבת בצל של האילן הנוטה הצידה, שאינו מתחת לנוף של האילן (נוף = הענפים והעלים), כגון בבוקר או אחר הצהריים שאז השמש מאירה מהצד והצל נוטה הצידה מהעץ. אבל אם ישב שם הוא לא נטמא.

ואסור לעבור תחת הנוף של האילן, ואם עבר הוא נטמא. טומאה זו היא מדרבנן, וטעמה יתבאר בגמרא.

היתה גוזלת את הרבים: אם הנוף של האילן יוצא החוצה אל רשות הרבים (ויש מפרשים שנטעו את העץ באמצע הדרך, והדרך קדמה לעץ ראב"ד), ועבר תחתיו, הוא טהור. בגלל שכאמור טומאה זו היא דרבנן, וכשהאשירה גוזלת את הרבים לא גזרו רבנן.

גמרא: 'לא ישב בצילה' פשיטא! פשוט שאסור לשבת בצל של האשירה כי הוא נהנה מע"ז, ומדוע צריכה לומר זאת המשנה? רבה בר בר חנה מתרץ: מדובר על 'צל צילה' כלומר על סוף הצל בחלק שהוא כבר קלוש, ואפילו שם אסור לשבת. (כשהצל נוטה הצידה והוא מתארך מאד, אם נמדוד אותו על הקרקע, לאחר שהוא עובר את הגובה של העץ הוא נעשה קלוש).

קושיא: מכלל דבצל קומתה אם ישב טמא: משמע שאם הוא ישב בחלק החזק של הצל (שהוא עד שטח הגובה של העץ) הוא טמא. אך זה לא יתכן. כי בסופו של דבר הוא יושב תחת צל ולא תחת העץ, ואין סיבה שהוא יטמא. תירוצ: **לא, דאפילו לצל קומתה וכו'.** באמת גם אם ישב בחלק העיקרי של הצל אינו נהיה נטמא, והמשנה באה לומר לנו שאפילו בצל צילו הקלוש לא ישב לכתחילה.

איכא דמתני לה אסיפא: יש השונים את קושיית הגמרא פשיטא ואת תירוצו של רבה בר בר חנה על הסיפא של הקטע הזה.

'ואם ישב טהור'. וקשה פשיטא שאם ישב בצל הוא טהור! ועל כך תירץ רבה בר בר חנה שמדובר בחלק העיקרי של הצל (עד גובה האילן). קושיא: **מכלל דלצל**

צילה אפילו לכתחילה ישב: משמע שבצל צילו מותר לשבת אפילו לכתחילה. וזה לא יתכן כי הוא נהנה מהע"ז. תירוצ: לא, **הא קמ"ל וכו':** באמת אסור לשבת בצל צילו, והמשנה באה לומר לנו שבדיעבד אפילו אם ישב בצל העיקרי הוא טהור.

למדנו במשנה - ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא:

מאי טעמא? הוא נטמא. תשובה: אי אפשר דליכא תקרובת עבודת כוכבים: לא יתכן שאין תקרובת של ע"ז תחת העץ (כלומר ברוב רובם של הפעמים יש שם תקרובת ריטב"א), והתקרובת הזאת מטמאה באוהל, כמו שדרש רבי יהודה בן בתירא להלן. ולכן העובר תחת האילן נטמא מהע"ז על ידי האילן שמאחיל עליו.

מני? רבי יהודה בן בתירא היא: כאמור זו גזירה דרבנן, ומצאו לה אסמכתא מהפסוקים. הפסוק מכנה את המאכלים שהוגשו לבעל פעור "זבחי מתים" ללמד שהם מטמאים כמו מת.

*

למדנו במשנה - היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור:

איבעיא להו עבר או עובר? האם מותר לעבור לכתחילה, או רק בדיעבד מי שעבר טהור.

ולא פליגי וכו': אין באמת מחלוקת. אלא כשיש דרך אחרת אסור לעבור לכתחילה תחת העץ, וכשאין דרך אחרת מותר.

אמר ליה רב ששת לשמעיה: רב ששת היה עיור, הוא אמר לשמש שהולך אותו - כשתגיע תחת העץ אשירה הגוזל את הרבים תריץ אותי מהר.

קושיא: **היכי דמי וכו':** איך היה מדובר שם? אם לא היתה לרב ששת דרך אחרת ללכת, מדוע הוא צריך לרוץ? מותר לו ללכת שם לכתחילה! ואם היתה לו דרך אחרת, האם כשהוא ירוץ זה יועיל לו? תירוצ: **לעולם:** מדובר שלא היתה דרך אחרת, אבל מכיון שרב ששת היה אדם חשוב היה עליו להיזהר יותר מכל אדם.

משנה: זורעין תחתיה ירקות: מותר לזרוע ירקות תחת עץ אשירה בחורף, שאז הצל של העץ לא מועיל לירקות. אבל לא בקיץ, כי אז הצל של העץ מועיל לירקות ואסור להנות מהע"ז.

והחזירין: אבל אסור לזרוע תחתיו חסה (= חזרת) אפילו בחורף, כי הצל תמיד מועיל לה.

ר' יוסי אומר: אסור לזרוע ירקות תחת עץ אשירה בימות הגשמים, בגלל שהעלים של העץ נושרים עליהם ונהפכים לזבל (= דשן), ובעל הירקות נהנה מהעץ של עבודה זרה.

גמרא: למימרא: מדברי המשנה עולה שרבי יוסי סבר 'זה וזה גורם' אסור, כלומר למרות שהקרקע והדשן המופק מהעלים, שניהם ביחד גורמים לצמיחת הירקות. בכל אופן אסור לזרוע תחת העץ, בגלל ההנאה מהעלים. ורבנן חולקים עליו וסוברים שמותר (בחורף) כי זה וזה גורם מותר. אך הרי שמענו בסוגיא אחרת הפוך כדלהלן.

דתנן רבי יוסי אומר וכו': המוצא ע"ז ממתכת, מפורר אותה וזורק לרוח או זורק לים. אמרו לו חכמים - לא מועיל לזורק את האבק ברוח כי האבק נעשה 'זבל' המזבל את השדות, ויהודי יהנה מהע"ז.

גם כאן מדובר בדשן של ע"ז שיצמיח ביחד עם הקרקע. וכאן רבי יוסי אומר שמותר וחכמים אומרים שאסור. אם כן קשה סתירה מדרבנן אדרבנן ומדברי יוסי אדרבי יוסי.

בשלמא דרבי יוסי אדרבי יוסי לא קשיא: בגלל שבמתכת, כשהוא מפורר אותה הוא מאבד אותה ומבטל אותה, וממילא כבר מותר לפזר אותה ברוח. מה שאין כן בעלים של העץ שזו הדרך של העץ להשיר עלים ישנים ולהצמיח עלים חדשים. ולכן לא שייך לומר שצורת הגדילה הטבעית של האשירה תהיה הביטול שלה. ולכן העלים לא מתבטלים, וממילא הם אסורים בהנאה.

אבל דרבנן אדרבנן נשאר קשה.

תירוצו: איפוך: אל תתרץ את הסתירה בדברי רבי יוסי כנ"ל, אלא תהפוך את השיטות באחד המקומות (או באשירה או במתכת), ואז השיטות של רבנן ושל רבי יוסי יהיו מתואמות בשתי הסוגיות.

ואיבעית אימא: אל תהפוך. אלא את רבי יוסי תתרץ כפי שתירצנו כנ"ל. ואת רבנן תתרץ כמו שאמר רב מרי בריה דרב כהנא לגבי בהמת קדשים -

‘מה שמשיב ח בעור פוגם בבשר’: בהמה שהוקדשה ונפל בה מום, פודים אותה ושוחטים אותה, אך אסור להפשיט את העור שלה דרך הרגליים כדי למכור אותו במחיר יקר. משום שהבשר מתקלקל בצורה הזו, וזהו בזיון לקודשים. הגמרא בתמורה שואלת הרי אם נפשיט את העור בשלמות, תיפדה הבהמה במחיר יקר, ויהיה בזה רווח להקדש! ומתרץ רב מרי שלא יהיה להקדש שום רווח, כי הרווח שיכנס בגלל העור, יצא בגלל הקלקול של הבשר, נמצא שבסופו של דבר לא יהא כאן רווח.

וכך גם כאן. ‘מה שמשיב ח בנביה פוגם בצל’. כלומר באמת רבנן סוכרים ‘זה וזה גורם’ אסור, ולכן הם אסרו במתכת לזרוק לרוח. והסיבה שכאן הם מתירים את העלים הנושרים מהאשירה, בגלל שהאשירה אינה ‘גורם לאיסור’ כלל, כי מה שמשיבים העלים מקלקל הצל של האילן. ואם כן אין שום הנאה מהעץ.